

Волкова А. Р.

магістр 2 курсу,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
вул. Академіка Янгеля, 4, м. Вінниця, Україна,
e-mail: volkova.a@donnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6977-8131

Варламова М. Л

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
вул. Академіка Янгеля, 4, м. Вінниця, Україна,
к.е.н., доцент
e-mail: m.varlamova@donnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7111-1136

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ ФРАНЧАЙЗИНГОВОГО БІЗНЕСУ В США ТА ЄС

Anna Volkova

Vasyl' Stus Donetsk National University,
Akademika Yanhelia, str. 4, Vinnytsia, Ukraine,
e-mail: volkova.a@donnu.edu.ua,
ORCID:0000-0002-6977-8131

Mariia Varlamova

Vasyl' Stus Donetsk National University,
Akademika Yanhelia, str. 4, Vinnytsia, Ukraine,
PhD in Economics
e-mail: m.varlamova@donnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7111-1136

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF FRANCHISING BUSINESS IN THE USA AND EU

Анотація. Сучасний етап розвитку економіки передбачає високий рівень інтернаціоналізації сфери виробництва та збуту і відповідно пов'язану з цим активізацію трансграничних переміщень товарів, послуг, капіталів та трудових ресурсів. Такі тенденції вимагають від національних економік розробки стратегії ефективного розвитку, пошуку конкурентних переваг, що дозволяють органічно інтегруватися в систему міжнародних економічних відносин для нейтралізації негативних наслідків та використання позитивних можливостей, що дає глобалізація. Однією з можливостей реалізації зазначеної вище стратегії є франчайзинг, що забезпечує синергію переваг малого і великого підприємництва. Об'єднання зусиль учасників даної форми відносин дозволяє, з одного боку, розширити сферу впливу великої компанії, а другого — допомагає залучити до бізнесу велику кількість учасників і при цьому досягти підприємцям-початківцям результатів, практично неможливих за умови самостійної роботи.

У статті проведено порівняльний аналіз франчайзингу в США та ЄС як приклад успішного функціонування франчайзингового бізнесу, а також його вплив на високу інтегрованість США та ЄС відповідно. Висвітлено особливості ведення франчайзингового бізнесу в США та ЄС, регулювання та історії розвитку. Розглянуто детальну характеристику обсягів франчайзингових підприємств у порівнюваних США та ЄС. Для аналізу спільних та відмінних рис досліджено галузеву структуру франчайзингового бізнесу в США та ЄС. Визначено основні компанії та країни їх походження у

рейтингу найкращих франчайзингових підприємств світу. Виділено основні спільні та відмінні риси в США та ЄС.

Ключові слова: франчайзинг, франчайзинговий бізнес, франчайзер, франчайзі, міжнародний бізнес.

Abstract. The current stage of economic development foresees a high level of internationalization of the sphere of production and sales and, accordingly, the intensification of cross-border movements of goods, services, capital and labor resources.

Such trends require national economies to develop a strategy for effective development, search for competitive advantages that allow for organic integration into the system of international economic relations in order to neutralize the negative consequences and use the positive opportunities provided by globalization.

One of the possibilities of implementing the above strategy is franchising, which in turn provides a synergy of the advantages of small and large entrepreneurship. Joining the efforts of the participants of this form of relationship allows, on the one hand, to expand the sphere of influence of a large company, and, on the other hand, helps to attract a large number of participants to the business and at the same time achieve results for novice entrepreneurs that are practically impossible under the condition of independent work.

The article provides a comparative analysis of franchising in the USA and the EU, as an example of the successful operation of the franchise business, as well as its impact on the high integration of the USA and the EU, respectively. The peculiarities of running a franchise business in the USA and the EU, regulation and development history are highlighted. A detailed description of the volumes of franchise enterprises in the compared USA and the EU was considered. In order to analyze the common and distinctive features, the branch structure of the franchise business in the USA and the EU was studied. The main companies and their countries of origin in the ranking of the best franchise enterprises in the world have been determined. The main common and distinctive features in the USA and the EU are highlighted.

Key words: franchising, franchise business, franchisor, franchisee.

JELClassification: F23, F21

Постановка проблеми. В умовах транснаціоналізації світової економіки дедалі більше компаній вибирає модель франчайзингу для розвитку міжнародного бізнесу. Кількість підприємств, що ведуть бізнес за моделлю франчайзингу, постійно зростає. Враховуючи значний досвід розвитку міжнародного бізнесу компаній США та ЄС, актуальним є порівняння моделей розвитку франчайзингу вказаних країн.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження особливостей функціонування лізингового бізнесу висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них можна виокремити публікації О. О. Мартиненко, С. В. Огінка, Л. В. Момота, Л. В. Лазуренка, Н. І. Ценклера. Однак більш детального дослідження вимагає порівняння франчайзингового бізнесу в ЄС та США. У науковій літературі цю проблему висвітлено недостатньо, що й обумовлено актуальністю дослідження.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано методи логічного, порівняльного, статистичного аналізу та систематизації даних, що дозволило виділити ключові тенденції розвитку франчайзингу в ЄС та США.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Використання моделі франчайзингу є досить поширеною практикою у розвитку міжнарод-

ного бізнесу, яку використовують Багатонаціональні підприємства (БНП), розширюючи власний бізнес у глобальному вимірі. Найбільша кількість материнських компаній провідних БНП зосереджена в США та ЄС. Цей чинник, а також сприятливе бізнес-середовище сприяли свого часу активізації франчайзингу в першу чергу у цих країнах, розповсюджуючись далі глобально. Саме тому важливим вбачається розгляд практики розвитку франчайзингу в США та ЄС.

Мета статті. Дослідження особливостей франчайзингу в Європейському Союзі та США, виокремлення спільних та відмінних рис.

Виклад основного матеріалу. Франчайзинг як нова форма ведення бізнесу зародилася ще всередині XVII ст. Властивий їй довгий шлях розвитку, який зрештою привів до того, що сьогодні франчайзинг сприймають як один із найбезпечніших способів ведення бізнесу. Не існує однозначного підходу до трактування поняття «франчайзинг». Найбільш поширені визначення наведено в табл. 1.

Таблиця 1

ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФРАНЧАЙЗИНГ»

Автор	Визначення
Мартиненко О. О. [1, с. 254]	Франчайзинг — це ринково-орієнтований метод продажу ділових послуг, часто — незалежним інвесторам, які володіють оборотним капіталом, але не мають або мають лише малою мірою досвід ведення бізнесу
Огінок С. В. [2, с. 51]	Франчайзинг (англ. franchising) — форма угоди, при якій велика корпорація надає право використання своєї збутової мережі, марки, ноу-хау тощо іншій фірмі, яка у свою чергу передає певний відсоток від виторгу
Момот Л. В. [3, с. 254]	Франчайзинг — це така форма організації та ведення бізнесу, відповідно до якої один із підприємців (франчайзер) розробляє модель бізнес-процесу та передає права на ведення бізнесу відповідно до цієї моделі іншому підприємцю (франчайзі)
Лазаренко Л. В. [4, с. 200]	Франчайзингова організація — договірна вертикальна маркетингова система, учасники якої об'єднують кілька ланок у виробничо-розподільчій системі
Ценклер Н. І. [5, с. 688]	...Франчайзинг сприймається як форма організації та розвитку бізнесу, коли одна сторона (правовласник) зобов'язується надати іншій стороні (користувачу) за винагороду на строк або без зазначення строку право використовувати в підприємницькій діяльності користувача комплекс, виняткових прав, які належать правовласнику, що включає право на товарний знак, знак обслуговування, а також права на інші передбачені договором об'єкти виняткових прав, зокрема, на комерційне позначення, секрет виробництва (ноу-хау)

Джерело: узагальнено автором.

Франчайзинг — це сукупність коштів і прийомів організації та здійснення підприємницької діяльності, що становлять систему відносин, заснованих на угоді між особою, що надає комплекс виняткових та інших прав (франчайзером), та особою, яка набуває дані права (франчайзі) для використання у різних сферах підприємницької діяльності (виробничої, торгової, посередницької тощо).

У процесі еволюції сучасний франчайзинг пройшов через два основних етапи: етап традиційного франчайзингу та етап франчайзингу бізнес формату. Незва-

жаючи на тривалий історичний шлях франчайзинг в сучасних умовах є популярним та перспективним способом ведення бізнесу у всьому світі. Франчайзинг має достатню кількість переваг порівняно з незалежним бізнесом як для франчайзера, так і для франчайзі: зменшення ризиків, збільшення прибутку, спрощення виходу на нові ринки тощо.

Аналіз статистичних даних доводить, що саме модель франчайзингу є домінуючою у створенні нових підприємств (рис. 1).

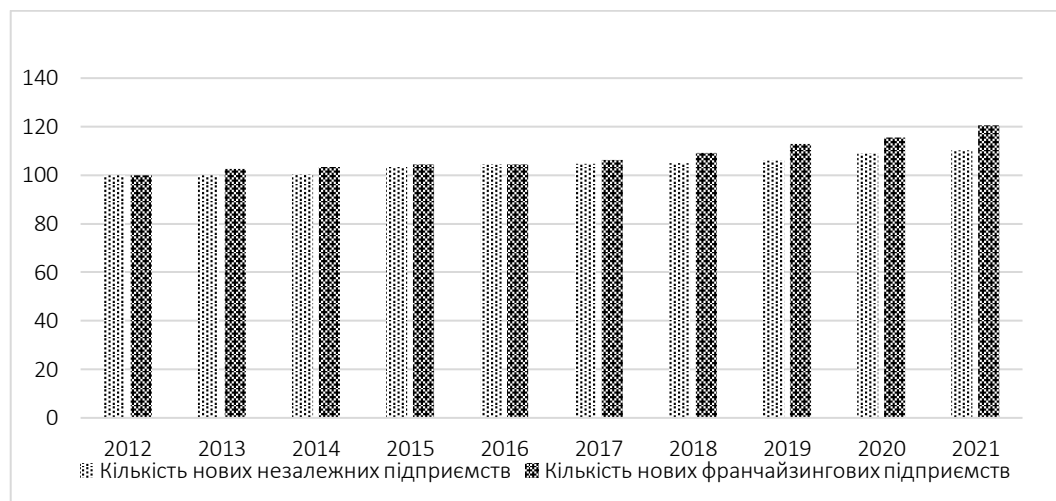

Рис. 1. Співставлення кількості нових незалежних і франчайзингових підприємств 2012–2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [6].

За даними звіту Міжнародної асоціації франчайзингу, кількість підприємств, що ведуть франчайзинговий бізнес, постійно зростає: у 2021 р. збільшилася до 861 235 од.; темп зростання порівняно з 2017 — 106 % (рис. 2).

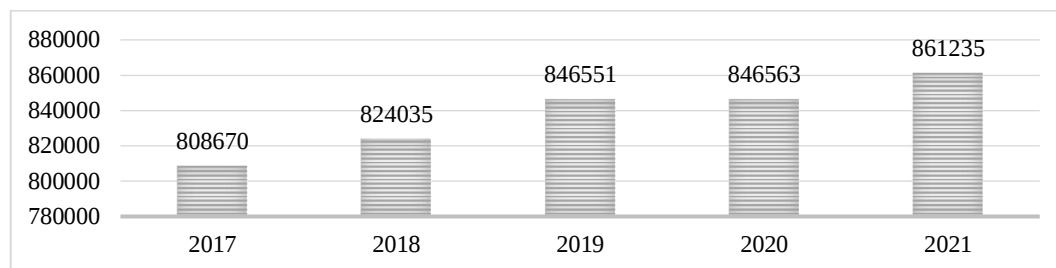

Рис. 2. Кількість франчайзингових підприємств в світі 2017–2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Міжнародної асоціації франчайзингу [6].

Як можна побачити з рис. 2, кількість франчайзингових підприємств в усьому світі постійно зростає з 2017 р. Виняток становить 2020 р., де неможливо зазначити стрімкого зростання, що є, відповідно, наслідком кризи, яка спричинена пандемією covid-19. Проте вже у 2021 р. можна спостерігати відновлення рівня 2019 р. і зростання кількості франчайзингових підприємств у світі.

США та ЄС слугують успішними прикладами розвитку франчайзингового бізнесу на своїх ринках, отже, необхідно проаналізувати та зіставити їхній досвід.

У США франчайзинг почав активно розвиватися в післявоєнні 1950-ті роки за рахунок незадовільненого споживчого попиту, доступних франчайзі, ідей ветеранів, капіталу, отриманому за рахунок сепараційних платежів і закону про права військовослужбовців. Зріст франчайзингу в США став ще більш стрімким за рахунок прийняття в 1946 р. федерального закону Ленема (про товарні знаки), який дозволив власникам майна безпечно входити в ліцензійні годи з третіми особами, що потрібно і для сучасного франчайзингу. З тих пір все більше людей в США почали пропонувати ідеї та інвестувати в франчайзинговий бізнес [7].

Перші форми франчайзингу в Європі почали з'являтися ще в XIX ст. Проте активного розвитку франчайзинг в Європі почав вже після успішного функціонування в США, тобто у 1990-х роках. Після Другої світової війни, аналогічно до США, в Європі франчайзинг досить швидко почав розвиватися. Значним поштовхом для цього в ЄС стало створення Єдиного європейського ринку, що надало безліч переваг для активізації міжнародних виробництв та діяльності компаній. У 1972 р. в ЄС створено Європейську федерацію франчайзингу (European Franchise Federation) — некомерційної організації, що об'єднує національні асоціації франчайзингу країн Європи [8]. Характерністю розвитку франчайзингу в Європі є досить нерівномірне зростання. Здебільшого це залежало від конкретної країни, рівня її розвитку, історії торгівлі, а також культурних особливостей.

За законодавством США, відносини франчайзера і франчайзі регулюються на двох рівнях — федеральному і на рівні штатів. Проте норми переважно регулюють саме переддоговірні відносини, такі як вимоги про розкриття інформації, визначені в параграфі 436.5 електронного Кодексу федеральних правил [9].

Регулювання договору франчайзингу в ЄС здійснюється на двох рівнях: на рівні ЄС відповідно до Регламенту Європейської Комісії № 330/2010 від 20 квітня 2010 р. про застосування п. 3 ст. 101 Договору про функціонування Європейського Союзу до категорії вертикальних угод та узгоджених дій. Даний регламент буде діяти до 2022 р. [10] і правове регулювання в кожній окремій державі.

США неодмінно є лідером у розвитку і функціонуванні франчайзингових підприємств. З огляду на динаміку кількості франчайзингових підприємств в США (рис. 3), з 2018 по 2022 рр. простежується тенденція стабільно зростаючого розвитку, за винятком 2020 кризового року. Це означає, що франчайзинговий бізнес зацікавлює підприємців інвестувати в нього.

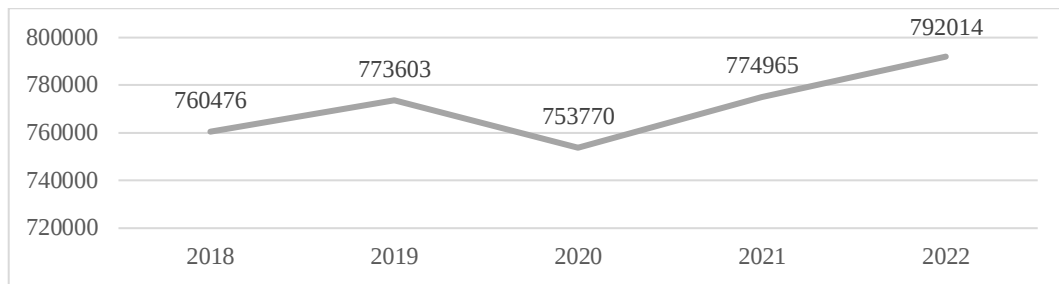

Рис. 3. Динаміка кількості франчайзингових підприємств в США у 2018–2022 рр.

Джерело: складено автором на основі звіту Міжнародної асоціації франчайзингу 2022 [11].

В даний час ЄС є також потужним гравцем на ринку франчайзингу. Як видно з рис. 4, кількість франчайзингових підприємств також має тенденцію до зростання, аналогічно до США, за винятком 2020 р.

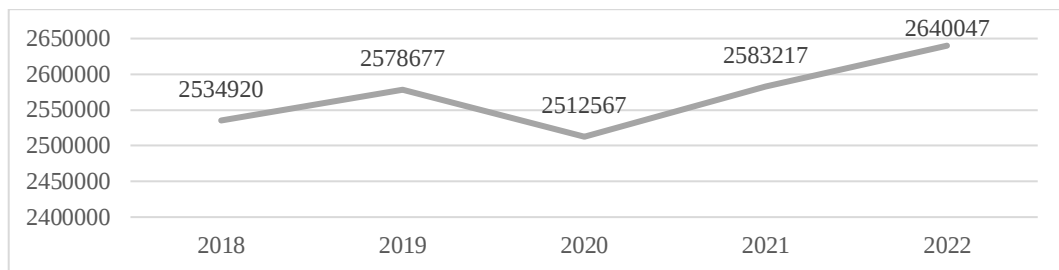

Рис. 4. Динаміка кількості франчайзингових підприємств в ЄС у 2018–2022 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [8].

Порівнюючи дані з рис. 3 і рис. 4, можна побачити, що в ЄС більша кількість франчайзингових підприємств, ніж у США. Це пояснюється тим, що в ЄС входить велика кількість окремих країн, що дає вищий сукупний результат. За даними Європейської федерації франчайзингу, на 2500 франчайзингових брендів, які відкриваються в США, припадає 8500 франчайзингових брендів, які розпочинають роботу в ЄС.

Що стосується галузевої структури франчайзингу (рис. 5), в США у 2021 р. абсолютно точно переважали галузь закладів швидкого харчування — 24 % і галузь роздрібної торгівлі — 21 %; також значну частку становлять бізнес-послуги — 13 %, комерційні та житлові послуги — 10 % і персональні послуги — 15 %; трохи меншу частку займають галузі нерухомості — 9 %, ресторанно-готельного бізнесу — сукупно 9 %.

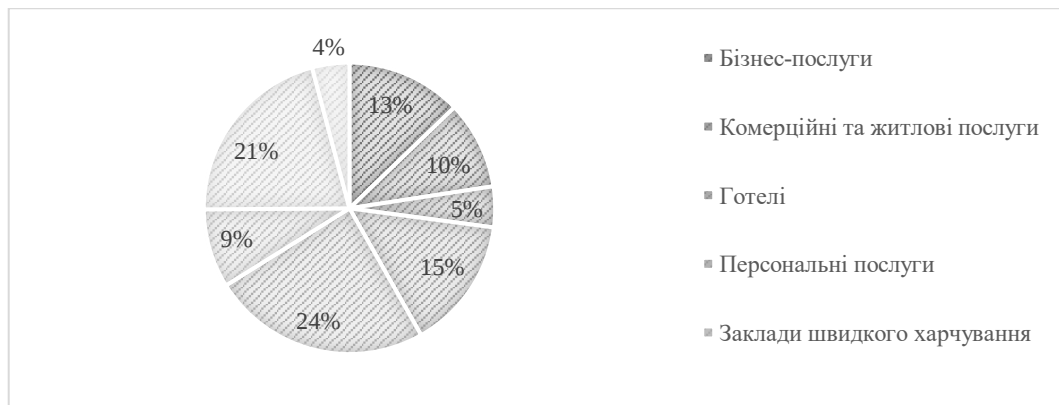

Рис. 5. Галузева структура франчайзингу в США 2021 р.

Джерело: складено автором на основі даних Міжнародної асоціації франчайзингу [6].

Аналізуючи галузеву структуру франчайзингу в країнах ЄС (рис. 6), можна побачити, що значно переважає сфера закладів швидкого харчування — 55,3 %, оренда і продаж нерухомості — 18,2 % ринку, роздрібна торгівля — 13,6 %, сфера послуг — 13,1 %.

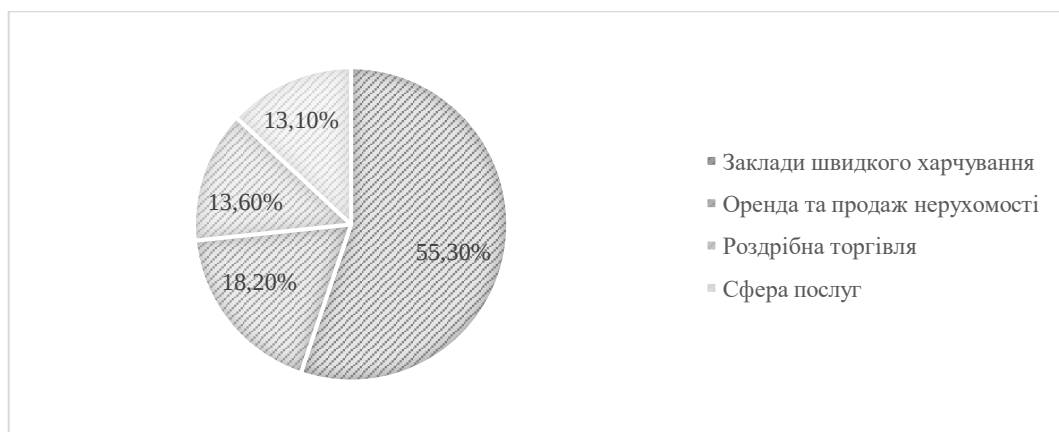

Рис. 6. Галузева структура франчайзингу в ЄС 2021 р.

Джерело: складено автором на основі даних Європейської федерації франчайзингу [8].

Варто зазначити те, що, оцінюючи ринки франчайзингу в США та ЄС, можна прослідкувати значну інтеграцію цих ринків. За структурою франчайзинговий ринок ЄС дещо схожий з американським. Як зазначалось вище, заклади швидкого харчування очолюють галузеву структуру обох ринків франчайзингу. Зокрема, європейський франчайзинговий ринок очолюють американські фран-

шизи. З цього випливає ще одна відмінна риса європейського ринку франчайзингу — залучення на свій ринок переважно іноземних франчайзингових компаній і відповідне розширення їх всередині ЄС. На відміну від франчайзингового ринку ЄС, американські франчайзери намагаються поширювати власний бізнес не лише всередині країни, а й по всьому світу, вважаючи саме франчайзинг найкращим методом виходу на нові зарубіжні ринки.

За даними щорічного звіту 500 найкращих франшиз у всьому світі журналу Entrepreneur [12], топ-5 франшиз у 2022 р. — американського походження, проте мають зацікавленість у розповсюдженні по усьому світу (табл. 2). З цього можна прослідкувати тенденцію до всесвітнього поширення американського франчайзингового бізнесу та в основному залученню іноземних франчайзингових брендів на територію ЄС.

Таблиця 2

ТОП-5 ФРАНШИЗ 2022 РОКУ В США ТА ЄС

Назва	Сфера	Країна походження	Країни розповсюдження
Taco Bell	Швидке харчування	США	Азія, Австралія, Близький Схід, Європа, Центральна Америка
The UPS store	Поштові послуги	США	США
Popeyes Louisiana Kitchen	Швидке харчування	США	Увесь світ
Jersey Mike's Subs	Швидке харчування	США	Увесь світ
Culver's	Швидке харчування	США	США

Джерело: складено автором на основі [6, 12].

Загальні особливості франчайзингового бізнесу в аналізованих країнах та порівняльна характеристика представлені на рис. 7.

Рис. 7. Порівняльна характеристика особливостей франчайзингового бізнесу в США та ЄС

Джерело: складено автором.

Висновки. Порівнюючи досвід США та ЄС у веденні франчайзингового бізнесу, можна побачити багато спільного. Різниця між ними лише в історії та темпах історичного розвитку та методиках управління. Варто зазначити, що франчайзингові ринки США та ЄС достатньо інтегровані. Багато американських франшиз присутні на європейському ринку. Ринки США та ЄС однаково є перспективними та мають тенденцію до зростання. Характерна ознака європейського ринку франчайзингу — залучення на свій ринок переважно іноземних франчайзингових компаній та відповідне розширення їх всередині ЄС. Американські франчайзери намагаються поширювати власний бізнес не лише всередині країни, а й по всьому світу, вважаючи саме франчайзинг найкращим методом виходу на нові зарубіжні ринки.

Література

1. Мартиненко О. О. Світовий досвід використання франчайзингу як ефективної моделі розширення бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2018. № 9. С. 253–258.
2. Огінок С. В. Франчайзинг як чинник міжнародного науково-технічного обміну. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1–1(44). С. 50–52.

3. Момот Л. В Глобалізація франчайзингу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 29. Ч. 2. С. 169–173. Серія: Економічні науки.
4. Лазоренко Т., Фролова А. Розвиток франчайзингу у світі та в Україні. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2017. Вип. 2(17). С. 199–207.
5. Ценклер Н. І., Немеш М. Франчайзингові операції: облікові аспекти. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48–3. С. 188–193.
6. Міжнародна асоціація франчайзингу. Офіційний сайт. URL: <http://worldfranchiseassociates.com> (дата звернення 13.10.2022)
7. California Legislative Information. Інформаційний ресурс. URL: <https://leginfo.ca.gov/faces/home.xhtml> (дата звернення 13.10.2022)
8. The European Franchise Federation (EFF) URL: <http://www.eff-franchise.com/spip.php?rubrique1> (дата звернення 14.10.2022)
9. Legal Information Institute. 16 CFR Part 436 — Disclosure requirements and prohibitions concerning franchising URL: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/16/part-436>. (дата звернення 15.10.2022)
10. Регламент Комісії ЄС № 330/2010 від 20 квітня 2010 р. про застосування п. 3 ст. 101 Договору про функціонування Європейського Союзу до категорії вертикальних угод та узгоджених дій. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010R0330&from=EN> (дата звернення 15.10.2022).
11. International franchising organization. Franchising economic outlook. 2022. p. 8.
12. Entrepreneur. Офіційний сайт журналу. URL: <https://www.entrepreneur.com> (дата звернення 16.10.2022)

References

1. Martynenko O. O. Svitovyi dosvid vykorystannia franchaizynhu yak efektyvnoi modeli rozshyrennia biznesu. *Biznes Inform*. 2018. № 9. S. 253–258.
2. Ohinok S. V. Franchaizynh yak chynnyk mizhnarodnoho naukovo-tekhnichnoho obminu. *Biznes-navihator*. 2018. Vyp. 1–1(44). S. 50–52.
3. Momot L. V Hlobalizatsiia franchaizynhu v Ukraini. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Serii: Ekonomichni nauky. Vypusk 29. Chastyna 2. 2018. S. 169–173.
4. Lazorenko T., Frolova A. Rozvytok franchaizynhu u sviti ta v Ukraini. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*. 2017. Vyp. 2(17). S. 199–207.
5. Tsenkler N. I., Nemesh M. Franchaizynhovi operatsii: oblikovi aspekty. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2019. Vyp. 48–3. S. 188–193
6. Ofitsiyni sait Mizhnarodnoi asotsiatsii franchaizynhu. URL: <http://worldfranchiseassociates.com>
7. Informatsiyni resurs «California Legislative Information» URL: <https://leginfo.ca.gov/faces/home.xhtml>
8. The European Franchise Federation (EFF) URL: <http://www.eff-franchise.com/spip.php?rubrique1>
9. Legal Information Institute. 16 CFR Part 436 — Disclosure requirements and prohibitions concerning franchising URL: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/16/part-436>.
10. Rehlament Komisii YeS №330/2010 vid 20 kvitnia 2010 roku pro zastosuvannia punktu 3 statti 101 Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu do katehorii vertykalnykh uhod ta uzghodzhennykh dii. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010R0330&from=EN>.
11. International franchising organization. Franchising economic outlook. 2022. p. — 8.
12. Ofitsiyni sait amerykanskoho zhurnalu Entrepreneur URL: <https://www.entrepreneur.com>.